

Јелена Вукоичић

Факултет политичких наука, НУБЛ, Бања Лука

ИСЛАМИЗАМ, СЕКУЛАРИЗАМ, ТЕРОРИЗАМ - РАЗЛОЗИ И ПЕРСПЕКТИВЕ ИДЕОЛОШКОГ И ПОЛИТИЧКОГ КОНФЛИКТА

Сажетак

Исламизам представља једну од најдинамичнијих и најутицајнијих савремених политичких идеологија на којој се темеље идеолошки ставови и политички циљеви највећег броја активних и утицајних терористичких организација широм света. Једна од основних карактеристика исламске политичке идеологије јесте отпор исламизма свим секуларним културним и политичким вредностима које су суштински супротстављене исламском вредносном систему, заснованом на правилима религије. Управо је схватање културних специфичности исламске цивилизације неопходно у циљу разумевања муслиманског револта против Запада, између осталог манифестованог и у форми исамистичког тероризма, који није усмерен само против западне политичке хегемоније, већ је један од његових највећих циљева супротстављање експанзији западног, секуларног система норми и вредности. Наиме, исламска цивилизација заснована је на теоцентричном погледу на свет и има своје сопствене погледе на друштво и начин живота читавог човечанства, као и тежњу да ове погледе учини универзалним, али, за разлику од западне цивилизације, она никад није била у могућности да започне процес глобализације и прошири свој културни и вредносни систем широм света.

Кључне речи: исламизам, модернизам, секуларизам, тероризам, исламистичке терористичке организације, исламска цивилизација, Запад, глобализација

УВОД

Радикални ислам, односно исламизам, представља темеље идеологије апсолутне већине савремених терористичких организација и, самим тим, „озбиљну глобалну претњу са којом се данас суочава читав свет”¹⁾ Ову политичку идеологију, засновану на исламском верском учењу²⁾, одликује ригидност, реакционарност и револуционарни дух, као и глобалне претензије и универзалистички поглед на свет, који не остављају простор за компромисе и дијалог. Исламизам представља „савремени резултат тензија између секуларног погледа на свет културног модернизма и космолошког погледа на свет исламског монотеизма”³⁾ као и најраспрострањенију и најмоћнију врсту „револта против Запада”⁴⁾ што су заједничке карактеристике великог броја исламистичких политичких покрета и терористичких група, који ислам виде као комплетан начин живота, најбољу алтернативу западним секуларним идеологијама и, што је најважније, политички систем.⁵⁾ Кључно питање које се отвара у анализи исламизма као глобалног феномена јесте управо „однос ислама према Западу – сматрајући Западом, у овом случају, више систем вредности које се односе на либерално-демократски поредак, отвореност и модерност, него конкретне државе и географска подручја”⁶⁾

- 1) Зоран Драгишић, Бранкица Јанковић, „Радикални исламизам и безбедност Балкана”, *Политика националне безбедности*, бр. 2/2014, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 85.
- 2) Више о политичкој димензији исламске религије видети у: Јелена Вукоичић, „Ислам као политички систем”, *Религија и толеранција*, бр. 23, ЦЕИР, Нови Сад, 2015.
- 3) Bassam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 2002, p. 68.
- 4) Hedley Bull, “The Revolt against the West”, in: *The Expansion of International Society*, Hedley Bull and Adam Watson (eds.), Oxford University Press, Oxford, 1984, pp. 217-228.
- 5) Погледати: Bassam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 2002.
- 6) Младен Лишанин, „Ислам и исламизам: Порекло, проблеми, перспективе”, *Политика националне безбедности*, бр. 2/2014, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 140.

Страх и отпор припадника исламистичких политичких и терористичких организација према секуларизму остају главни мотиватори њихових активности. Феномен исламизма, који у овом случају представља „последницу кризе модерног поретка исламске цивилизације у рационално-секуларном и технолошко-научном добу”,⁷⁾ уосталом није ни могуће посматрати одвојено од феномена секуларизма на чијој је критици и настао, с обзиром на то да је неопходност стварања „јакe религије”, према мишљењу припадника исламистичких покрета, изазвана управо слабљењем утицаја верских институција под утицајем секуларних тенденција које су, први пут у историји човечанства, озбиљно угрозиле апсолутни примат вере у друштву и држави.

Модернизам и секуларизам се, наравно, првенствено везују за западну цивилизацију и, у складу са тим, исламско ускрснуће друге половине XX века по свом степену и дубини може се посматрати као последња фаза усклађивања исламске цивилизације са Западом, напор да се „решење” за нагомилане проблеме муслиманског света нађе не у западним идеологијама, него у исламу.⁸⁾ Централни предмет дебате савремених исламских покрета, од политичких странака до терористичких организација, чине „фундаменталне разлике између исламских и западних погледа на свет, као и место муслимана у свету који се налази под доминацијом Запада и његових цивилизацијских вредности”.⁹⁾ Отпор модернизму се, међутим, односи искључиво на отпор одређеним вредностима супротним исламској политичкој идеологији која је и сама, у политичком смислу, модерна и у потпуности зависна од савремених достигнућа. Исламизам, заправо, представља процес девестернизације у смислу одбацивања културног модернизма и истовременог прихватања инструменталне модернизације. Исламисти користе језик модернизма како би се супротставили ‘злу’ модернизма. Укратко, они желе да одвоје инструменте модернизма од погледа на свет који их је створио.¹⁰⁾

7) Bassam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 2002, p. 104.

8) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Цид, Подгорица, 2000, стр. 121.

9) Bassam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 2002, p. 43.

10) *Ibid.*, pp. 66-68; на тему односа исламиста према модернизму погледати: Bassam Tibi, “The Worldview of Sunni Arab Fundamentalists: Attitudes toward Modern Science and Tech-

Управо је експанзија исламизма и његове интензивне, анти-западне политике довела до појаве новог, глобалног тероризма чија се идеологија заснива на радикалној интерпретацији ислама и нападима на секуларне, западне вредности. У трагичном низу догађаја који су захватили исламски свет у XIX и XX веку ова врста тероризма може се описати као последњи покушај цихадске борбе ослабљене муслиманске цивилизације против далеко надмоћнијег Запада.¹¹⁾

ИСЛАМ, ИСЛАМИЗАМ И КУЛТУРНА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Разумевање културних разлика између муслиманских и немуслиманских народа и цивилизација има веома велики значај за разумевање феномена исламизма и исламистичког тероризма генерално и често површно гледање на културолошке разлике онемогућава велики број, посебно западних, истраживача и политичара да продру у срж проблема и схвате начин на који исламисти размишљају и функционишу. Схватање специфичности културе неопходно је у циљу разумевања исламског (културног, политичког и терористичког) револта против Запада, који није, као што се често наглашава, усмерен само против западне хегемоније, већ је његов главни циљ супротстављање западном систему норми и вредности. Исламска цивилизација заснована је на теоцентричном погледу на свет и има своје сопствене погледе на друштво и начин живота читавог човечанства, као и тежњу да ове погледе учини универзалним, али, за разлику од западне цивилизације, она никад није била у могућности да започне процес глобализације по сопственом дизајну.¹²⁾

---

nology”, in: *Fundamentalisms and Society*, Martin Marty and Scott Appleby (eds.), University of Chicago Press, Chicago, 1993.

- 11) XIX и XX век донели су доста проблема великом броју муслиманских држава за које оне и даље немају адекватна решења. Након завршетка периода колонијализма, муслиманске земље су се од колонија, у највећем броју случајева, трансформисале у диктатуру чије друштвене системе оптерећују константни политички и, у бројним случајевима, оружани конфликти, тероризам, секташко насиље, слаб економски и технолошки развој и катастрофална ситуација на пољу развоја демократије и људских права.
- 12) У циљу ‘глобализације’ исламских вредносних система створене су и међународне исламске организације од којих је најутицајнија Организација исламске конференције. Погледати: Мирољуб Јевтић, „Верско-политичке основе Исламске конференције”, у

У основи „судара цивилизацијских погледа на свет”¹³⁾ налази се отпор вредносном систему културне глобализације. Експанзија модерних технологија и комуникација довела је до физичког приближавања различитих култура и цивилизација, које су путем ових ефеката глобализације постале много свесније међусобних разлика него што је то био случај икада раније у историји. Наиме, иако ставови одређени глобализацијом претендују на то да буду универзални, они су настали из специфичних норми и вредности, које чине суштину секуларног погледа на свет, имају западно порекло и једноставно нису постале универзалне. Као што наглашава Хедли Бул (Hedley Bull) у својој анализи сукоба ислама и Запада у светлу процеса глобализације, „постоји опадање консензуса везано за заједничке интересе и вредности у оквиру државног система”.¹⁴⁾ Аутор примећује да је „технолошко уједињење света” довело до стварања глобалних структура, односно „смањења земљине кугле”, али оно „само по себи не ствара јединство погледа на свет нити је то, у ствари, учинило”.¹⁵⁾ Сасвим супротно, културна политика глобализације изазвала је повратак незападних народа њиховим традиционалним културама, као што показује пример исламизма који је револт против западних вредности као таквих.¹⁶⁾ Овакав развој догађаја означава не само изазов постојећем легалном поретку, већ, такође, и „дубок разлаз између западних сила и земаља трећег света око читавог низа нормативних питања”,¹⁷⁾ док резултати глобализације могу да се објасне речима Збигњева Брежинског (Zbigniew Brzezinski) који их описује као „човечанство које је истворено уједињеније и фрагментираније”.¹⁸⁾

Религија и савремени свет, Центар за марксизам Универзитета у Београду, Београд, 1987, стр. 242-252; Мирољуб Левтић, „Правни систем организације исламске конференције”, у *Религија и политика: Увод у политикологију религије*, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, Београд, 2002, стр. 237-245.

13) Bassam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 2002, p. xx.

14) Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1977, p. 257.

15) Ibid., p. 273.

16) Ibid., p. 223.

17) Ibid., p. 227.

18) Zbigniew Brzezinski, *Between Two Ages*, Wiking Press, New York, 1970, p. 3.

Некомпатибилност различитих вредносних система и погледа на свет спречава стварање глобалног „друштва држава” (Bull) које би почивало на консензусу око заједничких норми и вредности. Бул истиче да „идеја међународног друштва почива на вези између држава као вези између чланова друштва обавезаних заједничким правилима и посвећених заједничким институцијама”.¹⁹⁾ За разлику од система држава, друштво држава „постоји онда када група држава, свесна одређених заједничких интереса и вредности, формира друштво...везано заједничким скупом правила у својим међусобним односима... Међународно друштво у овом смислу претпоставља постојање међународног система, али међународни систем може да постоји независно од међународног друштва”.²⁰⁾

Глобализација је имала огроман утицај на економију, политику и технологију, односно стварање међународног система, али је њен утицај на културу далеко мањи. Басам Тибџи (Bassam Tibi) примећује да је чињеница да „напредак на пољу глобализације структура није праћен упоредним напретком на пољу универзализације норми и вредности”, утицала на то да „постоји светски систем али не и кореспондирајућа светска цивилизација”.²¹⁾ Аутор наводи да „наше доба карактеришу симултани процеси структурне глобализације и културне фрагментације, што концепт културе ставља на чело студија конфликта”.²²⁾ У западним цивилизацијама „процесом девестернизације култура се доживљава као процес локалне друштвене продукције значења и има јако мало сличности са америчким потрошачким шаблонима, познатим и као „америчка јавна култура” и карактеризованим кованицом “Mc world”.²³⁾ Тибџи додаје да Запад често симплификује и маргинализује културолошке разлике које муслиманске народе издвајају из секуларизованог, материјалистичког система вредности и да је потребно схватити да је „култура нешто више од мекдоналдизације, кока-коле и гледања сапунских опера на

---

19) Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1977, p. 68.

20) Ibid., pp. 13-14.

21) Bassam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 2002, pp. 6-7.

22) Ibid., p. xvii.

23) Ibid., p. 25.

телевизији”, као и да „западно веровање у утицај ове врсте масовне културе спречава правилно разумевање истовремених процеса структурне глобализације и културне фрагментације. Глобализација је структурна – фрагментација културна”.²⁴⁾ Ова два симултана процеса производе контрадикторне резултате с обзиром на то да се „сукобљене цивилизације приближавају једна другој у свим нивоима интеракције истовремено се удаљавајући због својих непомирљивих погледа на светски поредак и, генерално, својих погледа на живот, религију, право и друга питања од значаја за друштво”.²⁵⁾ У овом светлу, исламизам може да се опише као „одговор на укључивање света ислама у глобалне структуре”.²⁶⁾

Отпор према секуларизму представља кључни део отпора исламистичких политичких и терористичких организација према Западу који се непрекидно оптужује за наметање секуларних принципа државне и друштвене организације муслиманским земљама и, самим тим, подривање њихових исламских темеља. Овакав став се донекле може сматрати исправним када се узме у обзир да, иако ниједна савремена муслиманска земља у суштини не може да се назове секуларном,²⁷⁾ закони свих њих јесу претрпели извесне корекције управо под утицајем институција савременог међународног поретка. Тако су, шеријатом дозвољени, ропство и конкубинажа званично укинута у законима свих исламских држава.²⁸⁾ Уступци су учињени и у неким другим случајевима, првенствено у области међународног права,

24) Ibid., pp. 6, 25.

25) Ibid., p. 44.

26) Ibid., p. 33.

27) Талас секуларизације је само површно захватио муслиманска друштва у XX веку. Већина ових земаља свој политички и правни систем темељи на исламу и исламском закону, односно шеријату, а и у ретким случајевима званично усвојених секуларних принципа, као у, рецимо, Турској, друштво је генерално остало дубоко привржено исламском начину живота, што показује моће религије у овом делу света.

28) Иако су, под притиском међународних институција, све исламске земље званично укинуле ропство и конкубинажу, који су дозвољени Кураном, у пракси је ситуација много другачија. Тако су се у муслиманским земљама захваћеним ратовима у протеклим неколико деценија, од Судана до Сирије, заробљеници продавали и продају на пијацама робља, док тржиште робова функционише и у богатим земљама као што је Саудијска Арабија у којој живи велики број купљене радне снаге из сиромашних азијских и афричких земаља. На тему савременог робовласништва у Саудијској Арабији погледати: Joel Mowbray, “Maids, Slaves and Prisoners: To be Employed in a Saudi Home – Forced Servitude of Women in Saudi Arabia and in Homes of Saudis in US”, *National Review*, 24.02.2003; Serge Trifkovic, “Islam’s Wretched Record on Slavery”, *FrontPageMagazine*.

како би се омогућила сарадња са неисламским земљама по одређеним питањима, али и у економској области у којој би примена исламских правила негативно утицала на економију муслиманских држава.²⁹⁾ Истовремено, међутим, шеријат је остао примарни регулатор породичних и наследних питања у готово свим муслиманским земљама, а велики број њих у оквиру својих система готово у потпуности примењује незнатно или нешто више измењено исламско право. Без обзира на ову генералну приврженост верском закону, у складу са својим дубоким убеђењем у ванвременски карактер шеријата, велики број муслимана се противи укидању исламских и примени неких неисламских принципа у њиховим друштвима, што доприноси популарности исламистичких идеја и успеху покрета који своју идеологију углавном заснивају на критикама Запада и секуларизма.³⁰⁾

Однос припадника исламистичких политичких и терористичких организација према западним вредностима углавном се манифестује кроз сталне критике модернизма и секуларизма, који се проглашавају неуспешним и трагичним системима, ‘пропалим идејама’ у чијој основи лежи институционализовање и подстицање неморала, похлепе и свих осталих негативних људских карактеристика које наводно представљају супротност ‘племенитим’ вредностима за које се залаже ислам. Тако у књизи „*Лобијање секуларизма*”, из 1979. Године, њен аутор Имадулдин Калил (Imaduldin Khalil) проглашава неуспешним све друштвене покрете у историји Европе, од Француске револуције до савременог доба, и истиче да ови неуспеси представљају својеврсну ‘трагедију секуларизма’. По његовом мишљењу, типичан пример ове ‘трагичне ситуације’ је Њујорк, чији проблеми настају из отуђености, произишле из секуларизма. Порука књиге је исламистичка визија светског поретка по којој ислам може да спаси човечанство од ове трагедије. Према речима аутора,

---

com, Wednesday, November 20, 2002, <http://archive.frontpagemag.com/readArticle.aspx?ARTD=21060>

29) Шеријатски закон предвиђа посебне економске принципе као што је, на пример, бескаматно банкарско пословање, који тешко могу да функционишу у савременим економским системима. Из тог разлога муслиманске земље углавном нису исламизовале своје економије, како на унутрашњем, тако ни на међународном нивоу.

30) Више о исламском закону видети у: Fikret Karčić, *Studije o šerijatskom pravu i institucijama*, Sarajevo, El-Kalem, Centar za napredne studije, 2011.

„тражећи излаз проналазимо да постоји само један облик поретка коме могу да се окрену западни мислиоци. Тај поредак је ислам...који...је конзистентан, стабилан и способан да одговори на све проблеме духовне и материјалне егзистенције, те, стога, може...да спаси савремену цивилизацију њених патњи”³¹⁾

БОРБА ЗА „МОРАЛНУ ДОМИНАЦИЈУ” У ГЛОБАЛИЗОВАНОМ СВЕТУ – ИСЛАМСКА КРИТИКА СЕКУЛАРНИХ, ЗАПАДНИХ ВРЕДНОСНИХ СИСТЕМА

Универзалистички поглед на свет садржи разлоге исламског отпора према Западу који су бројни и комплексни. Према речима Берија Бузана (Barry Buzan), „овај сукоб делимично има везе са секуларним версус религијским вредностима, делимично са историјским супарништвом између ислама и хришћанства, делимично са завишћу у односу на западну моћ, делимично са осећањима изазваним због доминације Запада над постколонијалним политичким структурирањем Средњег истока и делимично са огорчењем и понижењем у погледу поређења достигнућа између исламске и западне цивилизације у последња два века”³²⁾

Иако сви наведени фактори имају утицај на савремени исламистички револт против Запада, оличен у глобалној терористичкој претњи, у његовој суштини, као и у суштини исламизма као политичке идеологије, налазе се управо западне вредности. Мржња муслимана према Западу „често иде даље од непријатељског става према одређеним интересима, поступцима, политици или чак државама и постаје одбијање западне цивилизације као такве, не толико због онога што ради, колико због онога што јесте, и због принципа и вредности које заступа и примењује; ови принципи сматрају се суштински злим, док се они који их промовишу или прихватају сматрају Божијим непријатељима”³³⁾ Како примећује Срђа Трифковић,

31) ‘Imaduldin Khalil, *Tahafut al-‘ilmaniyya*, Mu’assasat al-Risalah, Beirut, 1979; овде цитирано према: Bassam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 2002, p. 107

32) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Цид, Подгорица, 2000, стр. 235.

33) Bernard Lewis, *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror*, The Modern Library, New York, 2003, p. 26

након неуспеха Марксизма, ислам је постао идеологија која је ту да пружи помоћ свима онима који желе да разоре традицију Запада.³⁴⁾

Иако западне вредности нису широко прихваћене у исламском свету, жестоки напади исламиста, терориста, али и умерених муслимана, могу да се објасне првенствено страхом од инвазије ‘неверничне културе’ на свет ислама. Према речима Семјуела Хантингтона (Samuel Huntington), „муслимани мрзе и страхују од моћи Запада и претње коју она представља њиховом друштву и веровањима. Они виде западну културу као материјалистичку, корумпирану, декадентну и неморалну. Они је такође виде као заводљиву и зато наглашавају потребу опирања њеном утицају”.³⁵⁾ Исламски страх од Запада посебно изазива секуларизам који се изједначава са потпуним одбацивањем религије и аутоматским прихватањем свих негативних вредносних концепата које религија забрањује. Наиме, „у очима муслимана западни секуларизам, нерелигиозност и отуда неморалност, гора су зла од западног хришћанства које их производи”.³⁶⁾

У покушају да одреде заједничку позицију свих муслимана, припадници исламистичких политичких и терористичких организација стављају тежиште на разлике између исламских и западних вредности које чине суштину савременог „револта против Запада”.³⁷⁾ На тај начин, мржња према Западу рационализује се кроз поређење вредности кроз које се западна култура представља као антитеза ислама. Религија постаје најнижи заједнички деноминатор који повезује различите покрете, организације и појединце у њиховој друштвеној, политичкој и културној борби. Описујући Запад као цивилизацију којој је циљ потпуно уништење ислама и доминација светом, исламисти постављају основу за тезу о глобалном конфликту. Отпор ‘агресији и хегемонији’ Запада постаје дужност сваког муслимана, а радикална интерпретација

---

34) Serge Trifkovic, *The Sword of the Prophet: Islam: History, Theology, Impact on the World*, Regina Orthodox Press, Boston, MA, 2002, pp. 281-282.

35) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Цид, Подгорица, стр. 236.

36) *Ibid.*, стр. 236.

37) Погледати: Hedley Bull, “The Revolt against the West”, in: *The Expansion of International Society*, Hedley Bull and Adam Watson (eds.), Oxford University Press, Oxford, 1984, pp. 217-228.

религијских концепата оправдава сваку акцију, укључујући терористичко насиље. Ислам, као морално супериорна цивилизација у односу на Запад, постаје највећа покретачка снага у борби за преобликовање светског поретка, израженог у форми тероризма, представљеног као джихад.

Напади на западне вредности и културу, осим у текстовима и изјавама исламских идеолога, веома су присутни и у државним и приватним средствима јавног информисања муслиманских држава, чија је уређивачка политика у последњих неколико деценија заузимала све негативнији став према западној цивилизацији, да би се сада, у ери глобалне терористичке претње, готово потпуно ставила у службу радикалног ислама. На врху листе ‘западних претњи’ у муслиманским медијима налази се америчка политика према исламском свету, а првенствено војне интервенције Сједињених Држава у муслиманским земљама и подршка Израелу. Негативни западни утицаји су, међутим, према виђењу муслиманских медија, далеко бројнији, дубљи и шири од оружаних напада и војне помоћи ‘исламским непријатељима’, па се тако ‘западне претње’ састоје од читавог спектра различитих феномена, појава и концепата који, између осталог, укључују: „глоблизацију; ционизам; десничарски хришћански конзервативизам и евангелизам, који се проглашавају модерним крсташким претњама; интернет и његов негативан утицај на младе и друштвени морал услед наметања ‘неверничке културе’ исламским друштвима; Холивуд и његов негативан утицај, између осталог и кроз стереотипе „Арапа” и „муслимана” у негативним улогама (што се често представља као део цијонистичке или јеврејске завере); погубни утицај западне моде, дечијих телевизијских програма, или играчака као што су, између осталог, Барби лутке и Покемон”.³⁸⁾

ИСЛАМ, ИСЛАМИЗАМ И ТЕРОРИЗАМ У САВРЕМЕНОМ МУСЛИМАНСКОМ СВЕТУ

Као што је већ наведено, отпор западном систему вредности и револт против Запада генерално, у великој мери, представљају последицу западне доминације у савременом свету, која је, још увек, реална чињеница, док је исламска доминација

38) Adel Darwish, “Anti-Americanism in the Arabic Language Media”, *Meria Journal*, Vol. 7: No. 4, December, 2003.

на чијој се идеји заснива муслимански поглед на свет, концепт који постоји само у делима исламистичких идеолога и визији њихових присталица. Друштвено-економски разлози успеха радикалних идеја у муслиманском свету иначе нису ограничени на ислам и, заправо, представљају универзалну сличност између свих екстремних идеологија. Утицај незапослености и сиромаштва на популарност екстремистичких идеја постаје нарочито значајан у условима глобализације и технолошког развоја, захваљујући којима становници неразвијених земаља имају могућност да виде начин живота у развијеном и богатијем делу света, Из тог разлога, радикални покрети постижу највише успеха у друштвима која су свесна свог недовољног развоја у свету који се убрзано мења.³⁹⁾ Ова свест често се наглашава чежњом за славном прошлошћу и давно постигнутим успесима. Како наглашава Јусуф Чхејри (Youssef Choueiri), „реактивација прошлости, или њено ново откривање, вођена је футуристичком визијом покренутом под утицајем садашњости. Покушај превазилажења негативне тренутне ситуације, стога, представља одлучујући фактор у путовању ка прошлости. Историјско златно доба користи се као одскачна даска за прелазак у нови свет, док садашњост врши одлучујући утицај на овај процес, осветљавајући како прошлост, тако и будућност”.⁴⁰⁾ За разлику од других народа „трећег света”, међутим, муслимани имају поглед на свет који предвиђа њихову доминацију, али и историју чије су раније периоде обележила многобројна освајања и моћ исламске цивилизације.⁴¹⁾

Траума модерног ислама, примећује Данијел Пајпс (Daniel Pipes), резултира управо из овог оштрог и непомирљивог контраста између средњовековних успеха и проблема који датирају из нешто новијег периода. Пајпс цитира имама јерусалимске цамије чије речи сликовито описују осећања великог броја савремених муслимана: „Раније смо били господари света, а сада више нисмо ни господари својих сопствених цамија”.⁴²⁾

39) На тему политичких и економских услова који су довели до експанзије исламизма у савременом свету погледати: Youssef M. Choueiri, *Islamic Fundamentalism, Continuum*, London, 1997.

40) *Ibid.*, p. 64.

41) Више о историји муслиманске цивилизације видети у: Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*, Phoenix, London, 2004.

42) Daniel Pipes, “Islam and Islamism – Faith and Ideology”, *National Interest*, Spring 2000.

Оваква ситуација је, у муслиманским земљама, довела до јачања анти-западних осећања и успона савременог исламизма и тероризма као главних експонената мржње према Западу. Исламизам је пружио циљ и облик, иначе бесциљном и безобличном, огорчењу и бесу муслиманских маса према снагама које су девалвирале њихове традиционалне вредности и осећања лојалности.⁴³⁾ Мржња према Западу артикулисана је кроз велики број најразличитијих оптужби за разне историјске и савремене догађаје, периоде, ситуације, појаве и феномене, који се крећу од средњовековних крсташких ратова, империјализма, расизма, тираније, експлоатације, подршке ауторитарним средњеисточним режимима, Израелу и другим 'муслиманским непријатељима', до економске, културне и медијске глобализације, којима се исламском свету намећу 'неморални, невернички' системи вредности Запада. Према речима Мирољуба Јевтића, исламизам је, заправо, настао као „последница велике религиозности муслиманских маса које, суочене са великим проблемима свога света, а истовремено свесне славне прошлости која их подсећа на време Мухамеда, мисле и верују да ће са враћањем на методе организације које је примењивала оновремена исламска држава успети да опет постану светска сила”.⁴⁴⁾

едан од највећих парадокса привлачности исламистичке реторике код широких маса муслиманског становништва свакако представљају поражавајући резултати исламских режима у земљама у којима су они на власти. Чувени слоган „ислам је решење” (*ar. al'islam hu alhall*) показао се у најбољем случају неуспешним, а у најгорем (уједно и најчешћем) катастрофалним, у оним државама које су институционализовале исламску политичку идеологију. Примена религијских норми се, сасвим логично, показала неадекватном у решавању нагомиланих економских и социјалних проблема, а није постигла успех ни у општем развоју муслиманских земаља. Међутим, без обзира на општу беду и сиромаштво, који углавном, са изузетком неколико нафтом богатих земаља, владају у овим државама, њихове исламске владе преузеле су на себе мисију

43) Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*, Phoenix, London, 2004, p. 410.

44) Мирољуб Јевтић, *Религија и политика: Увод у политикологију религије*, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, Београд, 2002, стр. 204.

ширења 'праве вере' путем, у великом броју случајева, отвореног спонзорисања међународног тероризма за које су се из њихових ограничених буџета увек издвајала значајна средства. Као што истиче Данијел Пајпс, тамо где су исламисти на власти „проширује се поље конфликта, друштво се милитаризује, арсенали расту, а тероризам постаје друштвени инструмент”.⁴⁵⁾ На сличан начин, Басам Тиби наводи са су политички ставови исламиста „осуђујући у ставу и скриптурални у методу. Они, међутим, у свом осврту на тренутно стање нити нуде политичку анализу, нити показују излаз”.⁴⁶⁾ Аутор наглашава да је исламизам „раздорна снага која потчињава индивидуалну слободу, подстиче конфликте и представља претњу за мир”,⁴⁷⁾ док је исламска држава, какву замишљају припадници ових покрета, „комбинација хаоса и тероризма”.⁴⁸⁾

Конфликт између ислама и Запада, оличен у разорној и константној, глобалној терористичкој претњи, наглашава Срђа Трифковић, у великој мери представља последицу чињенице да у исламу, за разлику од хришћанства, никада није дошло до реформације која би ову религију, у одређеној мери, ускладила са цивилизацијским променама. Наиме, према речима Трифковића, за разлику од других религија, ислам данас једини поседује динамику и прозелитски импулс, што се може довести у везу са недостатком реформисаности. Притисци којима су изложена исламска друштва од стране глобализујућег Запада су спонтани и нису део једне шире стратешке замисли која тежи да некаквом масовном субкултуром ислам подрије и уништи. Проблем, међутим, првенствено лежи у неспособности самог ислама да себе реформише. Јер када имамо то вечито питање шта је аутентични ислам и да ли ове или оне групе незадовољника који своју политичку маргинализованост надомештају терористичком акцијом, представљају аутентичне или неаутентичне муслимане, видимо да се проблем налази у томе да сам ислам изнутра, из себе, није изнедрио способност самоприлагођавања тим спољним изазовима и новонасталим ситуацијама на начин на који је то рецимо хришћанска Евро-

---

45) Daniel Pipes, “Islam and Islamism – Faith and Ideology”, *National Interest*, Spring 2000.

46) Bassam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 2002, p. 150.

47) *Ibid.*, p. 199.

48) *Ibid.*, p. 196.

па, после ломова и верских ратова у XVI и XVII веку, успела да учини. Другим речима, ислам нема неког сопственог Тому Аквинског који би могао да разлучи верску спознају од научне спознаје и који би могао да демитологизује свести и да исламске народе пребаци из епохе верске свести у епоху информаторске свести или барем да та два облика свести паралелизује. Управо због своје теолошке и идејне зачаурености, сматра аутор, ислам представља један тежак оков ок кога ће друштва која традиционално њему припадају, моћи да се ослободе само уколико буду следила шок терапију коју је Мустафа Кемал провео у Турској двадесетих година прошлог века.⁴⁹⁾

ЗАКЉУЧАК

Милитантни исламизам, као идеологија насиља уграђена у темеље глобалног тероризма, има значајне предности које га издвајају и стављају на чело свих екстремних идеологија које су у прошлости и садашњости мотивисале политичко насиље.⁵⁰⁾ Његов идеолошки жар, досег, амбициозност и издржљивост представљају карактеристике које у великој мери недостају осталим идеолошким мотиваторима тероризма; поред тога, иако је изборна јединица милитантног ислама ограничена на муслимане, она, након свега, чини одприлике шестину човечанства, има веома високу стопу природног прираштаја и постоји у готово сваком делу света.⁵¹⁾ Како примећује Данијел Пајпс, „у тренутку када су европски екстреми комунистичке левике и фашистичке деснице постали у суштини неделотворни и без нарочитог утицаја на међународној безбедносној сцени, милитантни ислам показао се као једини витални, тоталитарни покрет на светској позорници. Као што његови лидери, један за другим, стално истичу, овај покрет себе сматра јединим ривалом и неизбежним наследником западне цивилизације”.⁵²⁾

Разорна моћ исламизма, односно политичког ислама, потиче управо из комбинације термина који конституишу

49) Срђа Трифковић, Мост, бр. 385, Радио Слободна Европа, 29.09.2002.

50) Више о идеологијама савременог међународног тероризма видети у: Walter Laqueur, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Phoenix, London, 2001.

51) Daniel Pipes, “Who is the Enemy?”, *Commentary*, January 2001.

52) Ibid.

овај феномен; са једне стране, ислам као религија, политика и филозофија живота у дословној и селективној интерпретацији постаје ригидна и искључива идеологија, заснована на чврстом уверењу у сопствену супремацију и инфериорност свих других; са друге стране, ислам као политичку идеологију карактеришу управо активизам и борбени дух „јакe религије”, која у арсеналу својих метода поседује све облике борбе, од политике и пропаганде, до деструктивног насиља које, у свести исламиста, постаје легитимно у случајевима када се остале активности покажу неделотворним.

Исламистичка, политичка и терористичка, борба је, ултимативно, борба против два непријатеља, секуларизма и модернизма. Рат против секуларизма је свестан и експлицитан, и до сада је створена читава збирка литературе у којој се секуларизам одбацује као нео-паганска снага модерног света, која се на различите начине приписује Јеврејима, Западу и Сједињеним Америчким Државама. Рат против модернизма углавном није ни свестан ни експлицитан и усмерен је против читавог процеса промена које су се десиле у исламском свету у току прошлог века и трансформисале политичке, економске, друштвене и културне структуре муслиманских земаља.⁵³⁾ Према речима Бернарда Луиса (Bernard Lewis), „у мрачном свету популарних митова и имица Запад је извор свог зла – и то Запад као целина чији делови немају ништа више значаја од делова Средњег истока за просечног Западњака”.⁵⁴⁾ С обзиром на то да су Сједињене Државе наследиле Европу у савременом систему међународних односа, мржња и бесприпадника исламистичких политичких и терористичких организација усмерена је управо према Америци, као лидеру западне цивилизације. Иако се САД од стране терориста углавном оптужују за вођење спољне политике противно интересима муслиманске заједнице, пажљивија анализа њихове реторике открива конзистентне нападе на секуларне и модерне системе вредности и глобализацију, као и вечито присутни страх од продирања тих вредности у исламска друштва и подривања легитимитета и моћи религије.

---

53) Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*, Phoenix, London, 2004, p. 410.

54) *Ibid.*, p. 294.

ЛИТЕРАТУРА

- Brzezinski, Zbigniew, *Between Two Ages*, Wiking Press, New York, 1970.
- Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1977.
- Bull, Hedley, "The Revolt against the West", in: *The Expansion of International Society*, Hedley Bull and Adam Watson (eds.), Oxford University Press, Oxford, 1984.
- Вукоичић, Јелена, „Ислам као политички систем”, *Религија и толеранција*, бр. 23, ЦЕИР, Нови Сад, 2015.
- Darwish, Adel, "Anti-Americanism in the Arabic Language Media", *Meria Journal*, Vol. 7, No. 4, December, 2003.
- Драгишић, Зоран, Бранкица Јанковић, „Радикални исламизам и безбедност Балкана”, *Политика националне безбедности*, бр. 2/2014, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Јевтић, Мирољуб, „Верско-политичке основе Исламске конференције”, у: *Религија и савремени свет*, Центар за Марксизам Универзитета у Београду, Београд, 1987.
- Јевтић, Мирољуб, *Религија и политика: Увод у политикологију религије*, Институт за политичке студије и Факултет политичких наука, Београд, 2002.
- Karčić, Fikret, *Studije o šerijatskom pravu i institucijama*, Sarajevo, El-Kalem, Centar za napredne studije, 2011.
- Laqueur, Walter, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Phoenix, London, 2001.
- Lewis, Bernard, *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror*, Modern Library, New York, 2003.
- Lewis, Bernard, *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*, Phoenix, London, 2004.
- Lewis, Bernard, *What Went Wrong: Western Impact and Middle Eastern Response*, Oxford University Press, New York, 2002.
- Лишанин, Младен, „Ислам и исламизам: Порекло, проблеми, перспективе”, *Политика националне безбедности*, бр. 2/2014, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Mowbray, Joel, "Maids, Slaves and Prisoners: To be Employed in a Saudi Home – Forced Servitude of Women in Saudi Arabia and in Homes of Saudis in US," *National Review*, 24.02.2003
- Pipes, Daniel, "Islam and Islamism-Faith and Ideology", *National Interest*, Spring, 2000.
- Pipes, Daniel, "Who is the Enemy?", *Commentary*, January, 2001.
- Tibi, Bassam, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 1998.
- Tibi, Bassam, "The Worldview of Sunni Arab Fundamentalists: Attitudes toward Modern Science and Technology", in: *Fundamentalisms and Society*, Martin Marty and Scott Appleby (eds.), University of Chicago Press, Chicago, 1993.

Trifkovic, Serge, "Islam's Wretched Record on Slavery", *FrontPageMagazine.com*, Wednesday, November 20, 2002.

Трифковић, Срђа, Мост, бр. 385, Радио Слободна Европа, 29.09.2002.

Trifkovic, Serge, *The Sword of the Prophet: Islam: History, Theology, Impact on the World*, Regina Orthodox Press, Boston, MA, 2002.

Хантингтон, Семјуел, *Сукоб цивилизација*, Цид, Подгорица, 2000.

Choueiri, M. Youssef, *Islamic Fundamentalism*, Continuum, London, 1997.

Jelena Vukoicic

ISLAMISM, SECULARISM, TERRORISM – REASONS AND PERSPECTIVES OF THE IDEOLOGICAL AND POLITICAL CONFLICT

Resume

Islamism represents one of the most dynamic and influential political ideologies in the contemporary world. It also represents one of the greatest security challenges in the complex, globalized system of international relations because of the fact that ideological attitudes and political goals of the majority of active and influential terrorist organizations throughout the world are based on the radical Islamic teachings. Islamism can be described as a rigid, reactionary and revolutionary ideology, which does not leave any space for dialogue and compromise. One of the basic characteristics of the Islamic political ideology is a resistance to all secular, cultural and political values, that are essentially opposed to the Islamic value system, based on religious rules. Islamism, as a political ideology, is fundamentally based on a harsh critique of secularism and cultural modernism, which have spread throughout the world in the process of globalization. The understanding of cultural particularities of the Islamic civilization is actually necessary in order to understand the Muslim revolt against the West, manifested, among other things in the form of Islamist terrorism, which is not only directed against Western political hegemony, but one of its main goals is actually the opposition to the expansion of the Western, secular system of norms and values. One thing that actually unites all radical Islamic fractions is their focus on the exterior "enemy", that is, in the contemporary world, personalized by the Western civilization. It is important to emphasize that the Islamic civilization is based on a teocentric worldview and has

its own views on a society and a way of life of the humanity as a whole, but, unlike the Western civilization, it has never had a possibility to start a process of globalization and spread its cultural and value system throughout the world. The frustration caused by the lack of power and progress in the Muslim world has led to the expansion of Islamism and its intensive, anti-Western politics, which, in turn, led to the emergence of the new, global terrorism, whose ideology is based on the radical interpretation of Islam and persistent attacks on the secular, Western values.

Keywords: *Islamism, modernism, secularism, terrorism, Islamist terrorist organizations, Islamic civilization, West, Western values, globalization*

---

* Овај рад је примљен 26. марта 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 22. априла 2016. године.